

دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان
دانشکده مدیریت کشاورزی
گروه اقتصاد کشاورزی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
در رشته مهندسی اقتصاد کشاورزی

بررسی تاثیر طرح هدفمند کردن یارانه حامل‌های انرژی بر بخش کشاورزی
(مطالعه موردی زیر بخش زراعت شهرستان گنبد کاووس)

پژوهش و نگارش
بی بی سلیمه گرگانی

استاد راهنما
دکتر علی کرامت زاده

زمستان ۱۳۹۱

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان
دانشکده مدیریت کشاورزی
گروه اقتصاد کشاورزی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
در رشته مهندسی اقتصاد کشاورزی

بررسی تاثیر طرح هدفمند کردن یارانه حامل‌های انرژی بر بخش کشاورزی
(مطالعه موردی زیر بخش زراعت شهرستان گنبد کاووس)

پژوهش و نگارش
بی بی سلیمه گرگانی

استاد راهنما
دکتر علی کرامت زاده

اساتید مشاور
دکتر رامتین جولایی - دکتر فرشید اشراقی

زمستان ۱۳۹۱

چکیده

با توجه به این که یارانه‌های تولیدی به عنوان یک ابزار اقتصادی در جهت اهداف خاص به کار گرفته می‌شوند و از طرف دیگر بار هزینه‌ای زیادی بر دوش دولت می‌گذارند و همچنین با ایجاد اختلال در قیمت‌ها باعث استفاده غیر بهینه از نهاده‌ها می‌شوند. لذا مطالعه حاضر به صورت موردی به بررسی اثرات هدفمندسازی یارانه حامل‌های انرژی بر روی الگوی کشت، مصرف نهاده‌های مورد هدف (گازوئیل، برق و کودهای شیمیایی) و بازده محصولات زراعی کشاورزی در شهرستان گنبد کاووس می‌پردازد. اطلاعات لازم از طریق تکمیل پرسشنامه و با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی از بهره‌برداران زیربخش زراعت شهرستان گنبدکاووس در سال زراعی ۱۳۹۰-۱۳۸۹ جمع‌آوری گردیده است. مدل مورد استفاده جهت بررسی تاثیر این سیاست، مدل برنامه ریزی ریاضی مثبت (PMP) بوده که برای اجرای مدل‌ها از نرم افزار GAMS استفاده شده است. تاثیر اجرای سیاست در دو سناریو مورد بررسی قرار گرفته است که عبارت‌اند از: الف) حذف ۵۰ درصد یارانه حامل‌های انرژی به همراه آزادسازی قیمت انواع کود شیمیایی، با در نظر گرفتن اثرات تورمی. ب) افزایش قیمت گازوئیل تا سطح قیمت جهانی و افزایش قیمت برق تا سطح هزینه تولید آن (با احتساب هزینه سوخت غیر یارانه‌ای) و آزادسازی قیمت انواع کود شیمیایی، با در نظر گرفتن اثرات تورمی. نتایج این مطالعه بیانگر آن است که در اثر اجرای سناریوی دوم که محتمل‌ترین روش اجرای سیاست است، سطح زیر کشت کل محصولات در منطقه مورد مطالعه ۵۵ درصد کاهش خواهد یافت. همچنین مصرف آب، مصرف گازوئیل، مصرف کودهای شیمیایی و سموم در اثر تغییر سطح زیر کشت بترتیب ۵۷، ۵۴، ۶۰ و ۵۴ درصد کاهش خواهد یافت. با کاهش سطح زیر کشت بازده کل منطقه نیز ۳۴ درصد کاهش خواهد یافت.

واژه‌های کلیدی: هدفمندسازی یارانه، حامل‌های انرژی، برنامه ریزی ریاضی مثبت، الگوی کشت، گنبد کاووس.

صفحه	عنوان
	فصل اول: مقدمه و کلیات
۲	۱-۱- پیشینه پرداخت یارانه در ایران.....
۳	۲-۱- تجربه هدفمندسازی یارانه انرژی در چند کشور.....
۶	۳-۱- قانون هدفمند کردن یارانه‌ها در ایران.....
۸	۴-۱- تعریف مسئله.....
۹	۵-۱- سوالات تحقیق.....
۹	۶-۱- فرضیات تحقیق
۱۰	۷-۱- اهداف تحقیق
	فصل دوم: بررسی منابع
۱۲	مطالعات پیشین.....
۱۲	۱-۲- مطالعات داخلی.....
۱۲	۱-۱-۲- مطالعات داخلی در زمینه هدفمند سازی یارانه ها.....
۱۵	۲-۱-۲- مطالعات داخلی در زمینه برنامه ریزی ریاضی مثبت.....
۱۶	۲-۲- مطالعات خارجی.....
۱۶	۱-۲-۲- مطالعات خارجی در زمینه هدفمند سازی یارانه ها.....
۱۸	۲-۲-۲- مطالعات خارجی در زمینه برنامه ریزی ریاضی مثبت.....
	فصل سوم: مواد و روش ها
۲۲	۱-۳- بررسی منطقه مورد مطالعه.....
۲۲	۱-۱-۳- مشخصات عمومی استان گلستان.....
۲۲	۱-۱-۳-۱- بارندگی و دما.....
۲۲	۱-۱-۳-۲- منابع آبی
۲۲	۱-۱-۳-۳- سطح زیر کشت.....

۲۳ ۲-۱-۳- شهرستان گنبد کاووس.....

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۲۴ ۱-۲-۱-۳- بارندگی و دما.....
۲۴ ۲-۲-۱-۳- سطح زیر کشت.....
۲۶ ۳-۲-۱-۳- منابع آب.....
۲۶ ۲-۳- روش نمونه گیری و جمع آوری اطلاعات.....
۲۷ ۳-۳- روش تجزیه و تحلیل داده ها.....
۲۷ ۱-۳-۳- مدل های برنامه ریزی ریاضی.....
۲۹ ۲-۳-۳- مدل های برنامه ریزی ریاضی اثباتی (PMP).....
۳۲ ۴-۳- تشریح فعالیت ها، محدودیت ها و میزان موجودی منابع در شرایط فعلی.....
۳۳ ۵-۳- معرفی متغیر های تصمیم گیری ومورد استفاده.....
۳۴ ۶-۳- محدودیت های مدل برنامه ریزی.....
۳۴ ۱-۶-۳- محدودیت زمین.....
۳۶ ۲-۶-۳- محدودیت آب.....
۳۷ ۱-۲-۶-۳- هزینه برق در استحصال آب.....
۳۸ ۲-۲-۶-۳- هزینه گازوییل در استحصال آب.....
۳۹ ۳-۶-۳- محدودیت نیروی کار.....
۳۹ ۴-۶-۳- محدودیت کود شیمیایی.....
۴۰ ۵-۶-۳- محدودیت ماشین آلات کشاورزی.....
۴۱ ۶-۶-۳- محدودیت سرمایه.....
	فصل چهارم: نتایج و یافته های تحقیق.
۴۴ ۱-۴- نتایج توصیفی (ویژگی های جامعه آماری).....

۴۴سیاست‌های مورد بررسی
۴۶نتایج اعمال سیاست‌ها

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۴۶۱-۳-۴- الگوی کشت بهینه
۴۷۲-۳-۴- نتایج اعمال سناریوی اول بر الگوی کشت و میزان و مصرف نهاده ها و بازده ناخالص
۴۸۳-۳-۴- نتایج اعمال سناریوی دوم بر الگوی کشت و میزان و مصرف نهاده ها و بازده ناخالص
۵۰۴-۳-۴- مقایسه نتایج اعمال سناریوها
	فصل پنجم: نتایج تحقیق
۵۴۱-۵- نتیجه گیری
۵۵۲-۵- پیشنهادات
	منابع
۵۸الف) منابع فارسی
۵۹ب) منابع لاتین

فهرست جداول

عنوان
جدول ۱-۲: میزان تغییر شاخص قیمت گروه‌های کالایی مرتبط با بخش کشاورزی-زراعت در اثر تغییر قیمت حامل‌های انرژی
جدول ۲-۲: درصد تغییرات شاخص تولید در بخش کشاورزی
جدول ۱-۳: سطح زیر کشت و تولید گروه‌های محصولات در استان گلستان
جدول ۲-۳: سطح زیر کشت محصولات به تفکیک دهستان در شهرستان گنبد کاووس (۹۰-۱۳۸۹)
جدول ۳-۳: تعداد نمونه به تفکیک طبقات
جدول ۴-۳: میزان اراضی آبی موجود در مناطق مورد مطالعه
جدول ۵-۳: متوسط سطح زیر کشت محصولات منتخب در مناطق مورد مطالعه (هکتار)

- جدول ۳-۶: متوسط عملکرد محصولات در مناطق مورد مطالعه (کیلو گرم در هکتار).....
- جدول ۳-۷: میزان آب قابل دسترس از منابع مختلف آبی در مناطق مورد بررسی.....
- جدول ۳-۸: تعداد چاه های برقی و دیزلی در شهرستان گنبد کاووس.....
- جدول ۳-۹: تعرفه های برق برای پمپاژ آب آبیاری کشاورزی.....
- جدول ۳-۱۰: برق مورد نیاز برای استحصال یک متر مکعب آب از چاه های برقی در مناطق مورد مطالعه.....
- جدول ۳-۱۱: گازوییل مورد نیاز برای استحصال یک متر مکعب آب از چاه در مناطق مورد مطالعه.....
- جدول ۳-۱۲: گازوییل مورد نیاز برای پمپاژ یک متر مکعب آب از رودخانه در مناطق مورد مطالعه.....
- جدول ۴-۱۳: موجودی نیروی کار مناطق مورد مطالعه در هر فصل.....
- جدول ۳-۱۴: مقدار کود یارانه ای قابل دسترس در مناطق مختلف مورد مطالعه
- جدول ۳-۱۵: ماشین آلات موجود در مناطق مختلف و ساعات کار آنها در طول سال.....
- جدول ۳-۱۶: میانگین ساعات کار تراکتور برای یک هکتار از محصولات در مناطق مورد مطالعه.....
- جدول ۳-۱۷: میانگین ساعات کار کمباین برای یک هکتار از محصولات در مناطق مورد مطالعه.....
- جدول ۴-۱: ویژگی های کلی جامعه آماری.....
- جدول ۴-۲: الگوی بهینه قبل از اجرای سیاست ها.....
- جدول ۴-۳: الگوی بهینه بعد از اجرای سیاست ها.....

فهرست جداول

عنوان

- جدول ۴-۴: تغییرات بازده ناخالص در حالت اجرای سیاست.....
- جدول ۴-۵: تغییرات سطح زیر کشت محصولات در مناطق مورد مطالعه در اثر اعمال سناریو اول.....
- جدول ۴-۶: تغییرات مصرف نهاده ها در مناطق مورد مطالعه در اثر اعمال سناری اول.....
- جدول ۴-۷: تغییرات بازده ناخالص کل در مناطق مورد مطالعه در اثر اعمال سناریوی اول.....
- جدول ۴-۸: تغییرات سطح زیر کشت محصولات در مناطق مورد مطالعه در اثر اعمال سناریو دوم.....
- جدول ۴-۹: تغییرات مصرف نهاده ها در مناطق مورد مطالعه در اثر اعمال سناری دوم.....

جدول ۴-۱۰: تغییرات بازده ناخالص کل در مناطق مورد مطالعه در اثر اعمال سناریوی دوم.....

جدول ۴-۱۱: مقدار شاخص FK برای سناریوی اول و دوم.....

جدول ۴-۱۲: تغییرات مصرف نهاده ها تحت سناریوی اول و دوم.....

فهرست شکل ها و نمودارها

عنوان

شکل ۳-۱: درصد سطح زیر کشت گروه های محصولات زراعی در استان گلستان در سال ۱۳۸۹.....

شکل ۳-۲: نقشه تقسیمات کشوری شهرستان گنبد کاووس.....

شکل ۳-۳: درصد سطح زیر کشت گروه های محصولات زراعی شهرستان گنبد کاووس در سال ۱۳۸۹.....

شکل ۳-۴: درصد استفاده بخش کشاورزی از منابع آبی مختلف در شهرستان گنبد کاووس.....

نمودار ۳-۱: مدل PMP یک بنگاه با هدف حداکثرسازی سود دو فعالیت تولیدی.....

نمودار ۳-۲: مدل NMP یک بنگاه با هدف حداکثرسازی سود دو فعالیت تولیدی.....

فصل اول

مقدمه و کلیات

مقدمه

امروزه در اغلب اقتصادهای جهان، دولت‌ها به عنوان مکمل نهاد بازار جهت دستیابی به اهداف مشخص، ناگزیر از دخالت در اقتصاد می‌باشند. درجه دخالت دولت در اقتصاد با توجه به نظام اقتصادی و سیاسی حاکم بر هر کشور متفاوت است. یارانه و مالیات دو ابزار مهم اقتصادی هستند که دولت به وسیله آن‌ها در بازار دخالت می‌کند. یارانه و مالیات می‌توانند با تغییر در قیمت‌های نسبی اقتصاد را تحت تأثیر قرار دهند. تخصیص یارانه به عنوان یکی از ابزارهای مداخله در بازار با اهدافی همچون بهبود توزیع درآمد، مقابله با تورم، برقراری عدالت اجتماعی و حمایت از تولید و تولیدکننده صورت می‌گیرد. پرداخت غیر هدفمند یارانه‌ها با تحریف قیمت‌ها مانع تخصیص بهینه‌ی منابع شده و رشد اقتصادی را کاهش خواهد داد و از سوی دیگر با ایجاد کسری بودجه، افزایش هزینه‌های اجتماعی و ایجاد انحراف در مسیر سرمایه‌گذاری‌های مولد، اثرات جدی بر اقتصاد ملی هر کشوری می‌گذارد. همچنین، پرداخت غیر هدفمند یارانه با تأثیر بر نظام قیمت‌ها بر ترجیحات مصرف‌کننده نیز اثر گذاشته و از آنجایی که مصرف‌کننده قیمت واقعی کالای یارانه‌ای را پرداخت نمی‌کند، مصرف بهینه آن را نیز رعایت نخواهد کرد.

در چند سال اخیر مهم‌ترین بحث دولت و برخی اقتصاددانان در این است که این یارانه‌ها ناعادلانه توزیع می‌شوند و در راستای اهداف عدالت اجتماعی نه تنها درست عمل نکرده بلکه ناعادلتی را در کشور تشدید نموده‌اند. از این رو مهم‌ترین بخش طرح تحول اقتصادی کشور، بحث هدفمند کردن یارانه‌ها می‌باشد به گونه‌ای که در تمامی برنامه‌های توسعه پس از انقلاب (به ویژه برنامه سوم و چهارم) ضرورت اصلاح آن مد نظر بوده است. با توجه به اهمیت موضوع، لایحه هدفمندی یارانه‌ها به عنوان یکی از مهمترین محورهای طرح تحول اقتصادی از سوی دولت نهم مطرح و قانون آن در سال ۱۳۸۸ توسط مجلس شورای اسلامی به تصویب رسید.

۱-۱- پیشینه پرداخت یارانه در ایران

یارانه‌ها در ایران قدمتی بسیار دارند، جهت‌گیری‌های حمایتی دولت از بخش کشاورزی از دوران صفویان آغاز شد و بعدها در دوران قاجار سیاست‌هایی برای توسعه زراعت همچون دادن بذر و مساعده به مستاجران اتخاذ شد. دخالت مستقیم دولت در عرضه و تقاضا (تولید) در دوران رضا خان و از سال ۱۳۱۱ با تصویب قانونی برای بنیان گذاردن سیلو در تهران به منظور رویارویی با کمبودهای احتمالی آغاز گشت. تا سال ۱۳۲۱ هدف دولت از دخالت در بازار غلات، حمایت از کشاورزان و تهیه و ذخیره گندم و عرضه نان ارزان برای اقشار کم‌درآمد بود.

نخستین نظام سهمیه بندی با یارانه در ایران، در زمان جنگ جهانی دوم صورت گرفت که یارانه‌هایی برای گوشت و گندم پرداخت می‌شد، هر چند میزان آن چندان چشم‌گیر نبود. به طور کلی کل یارانه پرداختی دولت تا سال ۱۳۵۱، ۱۶۶۸ میلیون ریال بود که این میزان تقریباً ۴/۱ درصد یارانه در سال ۱۳۵۴ بود. در سال ۱۳۵۶ دولت سازمان حمایت از تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان را تأسیس کرد.

نخستین بار بعد از انقلاب اسلامی، در بند چهار سیاست‌های کلی قانون برنامه اول توسعه به موضوع یارانه‌ها پرداخته شد. بر اساس این قانون، تغییر سیستم سهمیه بندی کالاهای اساسی به نحوی است که یارانه‌های پرداخت شده در چارچوب نظام تأمین اجتماعی کشور به تدریج و صرفاً متوجه افراد کم‌درآمد جامعه شود.

در قانون برنامه سوم توسعه نیز در برخی مواد به موضوع یارانه‌ها اشاره شده است. که بر اساس آن دولت موظف است به منظور هدفمند کردن یارانه کالاهای اساسی اقدامات قانونی انجام دهد.

در ماده شش قانون برنامه چهارم توسعه به سازماندهی و مدیریت اجرایی نظام هدفمند یارانه‌های اجتماعی و جهت‌دهی آن به سوی افراد و خانواده‌های نیازمند با رویکرد خودکفایی و اشتغال تأکید شده است.

در نهایت و با تشکیل ستادی در دولت تحت عنوان شورای راهبردی اقتصادی دولت در سال ۱۳۸۴، رئیس‌جمهور، معاون اول، معاونان و وزرای اقتصادی و جمعی از صاحب نظران و اقتصاددانان در قالب این ستاد به بررسی و شناخت و ریشه یابی مشکلات عمده و اصلی اقتصاد کشور پرداختند. در این میان موضوع هدفمندسازی یارانه‌ها به عنوان یکی از دغدغه‌های اصلی و مهم کشور و سیاستمداران در دو دهه اخیر (دهه‌های ۸۰ و ۹۰) به عنوان یکی از محورهای طرح تحول اقتصادی کشور مورد بررسی قرار گرفت و پس از بررسی‌ها و مطالعات فراوان این مباحث منتج به ارائه لایحه و در نهایت تصویب و اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها در کشور شد (وزارت بازرگانی، ۱۳۸۹).

۱-۲- تجربه هدفمندسازی یارانه انرژی در چند کشور

امروزه بیشتر کشورهایی که پرداخت یارانه‌ها را به صورت فراگیر انجام می‌دادند از دهه‌ی ۱۹۸۰ به بعد به دلایل گوناگونی اقدام به هدفمند نمودن یارانه‌ها در بخش کشاورزی و مواد غذایی نموده‌اند. از این رو، توجه به تجربه‌ی برخی کشورها در زمینه‌ی هدفمند سازی یارانه‌های مواد غذایی نیز می‌تواند بسیار مثمر ثمر باشد.

کشور لهستان: هدفمندسازی یارانه انرژی در لهستان بخشی از برنامه اصلاحات اقتصادی پس از فروپاشی نظام سوسیالیستی را تشکیل می‌داد که موفق‌ترین برنامه در گروه کشورهای بلوک شرق بود. بر اساس بسته مذکور، پرداخت یارانه صنایع به روش شوک درمانی قطع شد. انضباط مالی دولت تحت کنترل شدید قرار گرفت، رشد تورمی دستمزدها متوقف و نرخ بهره افزایش یافت. با حمایت صندوق بین‌المللی پول، پول ملی تضعیف شد و برنامه خصوصی‌سازی به همراه آزادسازی قیمت‌ها اجرا شد. همچنین قوانین تجارت خارجی به منظور تسهیل صادرات و جذب سرمایه‌گذاری خارجی اصلاح شد. آثار کوتاه مدت حاصل از اجرای برنامه فوق کاهش ۲۴ درصدی تولیدات صنعتی و رشد ۷/۱۵ درصدی بیکاری بود. در مقابل نرخ تورم که در اواخر سال ۱۹۸۹ به ۲۰۰ درصد رسیده بود در سال ۱۹۹۲ به ۳۵ درصد کاهش یافت. با تقویت بخش خصوصی، به تدریج آثار اولیه رفع و این بخش به موتور محرک اقتصاد تبدیل شد و با ایجاد ۵۰۰ هزار فرصت شغلی توسط این بخش در سال ۱۹۹۲ نرخ بیکاری کشور کاهش قابل توجهی یافت. بر اساس نتایج مطالعه‌ای در مورد منافع و زیان‌های افزایش قیمت انرژی بر خانوارها در لهستان، میزان رفاه از دست رفته با کاهش‌های قیمتی ارتباط داشته و در اثر افزایش قیمت حامل‌های انرژی، خانوارهای پردرآمد رفاه بیشتری از دست می‌دهند (وزارت بازرگانی، ۱۳۸۹).

کشور ترکیه: ترکیه در سال ۲۰۰۱ در یک بسته سیاستی کلان شامل: معرفی نظام نرخ ارز شناور، کاهش کسری بودجه دولت و استقلال بانک مرکزی، برنامه اصلاح بازارهای مالی، مخابرات و انرژی را با پشتیبانی همه‌جانبه صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی به روش خصوصی‌سازی نهادهای عمده دولتی اعلام کرد. برنامه خصوصی‌سازی بازار انرژی با آزادسازی آغاز شد در این رابطه شماره قانون بازار برق در سال ۲۰۰۱ به تصویب مجلس رسید و براساس آن نهاد تهیه مقررات مربوط به بازار انرژی تاسیس شد.

در سال ۲۰۰۱ شورای عالی برنامه ریزی استراتژی اصلاح بخش برق را تصویب کرد. قانون بازار برق ترکیه از سال ۲۰۰۱ به اجرا درآمد برآن اساس بازار آزاد برای تولید و توزیع برق ایجاد شد طبق قانون مذکور، شرکت دولتی که هر سه بخش تولید، توزیع و انتقال برق را برعهده داشت به تفکیک حوزه‌های تولید و بازرگانی در اختیار بخش خصوصی قرار داده شد.

در سال ۲۰۰۲ چهار مرحله رقابتی کردن بازار برق به شرح ذیل اعلام شد:

- مجوز تاسیس شرکت برق و گاز طبیعی به بخش خصوصی
- اعطای حق انتخاب شرکت تولید برق به مصرف کنندگان عمده
- راه اندازی مرکز توافقات مالی برای تسویه و تراز مبادلات
- بهره برداری کامل از مرکز مالی فوق

در سال ۲۰۰۴ پارلمان ترکیه طرحی را به تصویب رساند که طی آن هزینه‌های تولید نفت داخل آن کشور اصلاح شد، قیمت برای مصرف کننده آزاد گردید و انتقال شرکت‌های پالایش نفت دولتی، به بخش خصوصی انجام شد. برنامه خصوصی سازی شرکت‌های پالایش نفت از سال ۲۰۰۵ آغاز شد. برای مثال ۳۱/۵ درصد از شرکت پالایش نفت ترکیه که ۸۰ درصد نفت این کشور در آن پالایش می شود در سال ۲۰۰۷ به سرمایه گذاران بخش خصوصی فروخته شد (وزارت رفاه و تأمین اجتماعی، ۱۳۸۷).

کشور بلغارستان: کشور بلغارستان قبل از ایجاد اصلاحات اقتصادی برای حمایت از خانوارهای کم درآمد و تولیدکنندگان از بخش انرژی به شدت حمایت می کرد. با شروع برنامه‌های آزاد سازی اقتصادی، به منظور کاهش بدهی‌های عمومی و افزایش سرمایه‌گذاری، حمایت‌ها در این بخش کاهش یافت و اکنون خانوارها تنها استفاده کنندگان منافع حاصل از یارانه‌های انرژی هستند. هزینه‌های یارانه‌های برق مصرفی خانوارها از مصرف کنندگان غیر خانواری تامین می شود، در صورتی که یارانه خدمات گرمایی ناحیه از محل بودجه دولت تامین می شود. در مورد قیمت‌های گاز طبیعی مصرفی خانوارها نیز تنها یک قیمت برای همه خانوارها وجود دارد و یارانه آن نیز از سایر مشتریان تامین می گردد. اما شایان توجه است که خانوارهایی که به گاز طبیعی دسترسی دارند، تعدادشان اندک است. علت این امر اختلال در قیمت برق و محدودیت توسعه سیستم گاز در بلغارستان می باشد. اخیراً پیشرفت‌های مهمی در اصلاح انرژی از جمله تعدیل قیمت برق صورت گرفته است. در اواسط سال ۲۰۰۲ کمیسیون تنظیم انرژی دولت جداول تعرفه برق را طوری تغییر داد که در دوره ۲۰۰۲-۲۰۰۴ قیمت برق مصرفی خانوارها معادل قیمت تمام شده آن باشد. بدین منظور قرار شد این کمیسیون تعرفه برق را به ترتیب ۲۰، ۱۵ و ۱۰ درصد در این سه سال افزایش دهد تا در سال ۲۰۰۴ قیمت برق مصرفی خانوارها با قیمت تمام شده آن برابر باشد. برای حمایت از فقرا در اثر تعدیل قیمت‌ها، دولت این فرایند اصلاح را با دو مکانیسم همراه نموده است. اول، افزایش یارانه انرژی در زمستان و دوم، ایجاد سیستم دوگانه قیمت گذاری که به موجب آن تعرفه یارانه‌ای برای یک سطح معینی از مصرف تا سال ۲۰۰۵ ادامه یابد و تعرفه بیشتر برای سطوح بالاتر مصرف بکار رود. فرآیند اصلاح یارانه‌های انرژی در بلغارستان بسیار موثر بوده است و از سال ۱۹۹۸ سهم یارانه‌ها از تولید ناخالص داخلی روند کاهشی داشته و از ۲/۵ درصد به ۰/۷ درصد در سال ۲۰۰۰ رسیده است. در سال‌های ۲۰۰۱ و ۲۰۰۲ سهم یارانه‌ها از تولید ناخالص داخلی به ۰/۴ درصد کاهش یافته است (وزارت بازرگانی، ۱۳۸۹).

کشور اندونزی: دولت اندونزی از اختصاص یارانه مستقیم به فرآورده‌های نفتی برای حمایت از اقشار کم درآمد و خانوارهای فقیر استفاده کرد. در نتیجه فرآورده‌های نفتی در اندونزی کمترین قیمت را در مقایسه با سایر کشورهای آسیای جنوب شرقی داشت. این یارانه‌ها بیش از ۱۰ درصد بودجه دولت را به خود اختصاص داده و سبب زیان‌های اقتصادی، زیست محیطی و اجتماعی می گردید. بازنگری دولت در پرداخت یارانه به فرآورده‌های نفتی باعث افزایش درآمدهای ارزی و کاهش آسیب‌های زیست محیطی می شود. در سال ۲۰۰۲ هزینه خالص اقتصادی پرداخت یارانه به نفت سفید، گازوئیل خودرو، گازوئیل صنعتی، بنزین و نفت کوره سنگین تقریباً به ۴ میلیارد دلار رسیده بود. بر اساس برنامه ریزی سال‌های ۲۰۰۵-۲۰۰۰ دولت اندونزی ۳۶ میلیارد دلار صرف یارانه‌های نفتی کرده است. ضمناً ارزش درآمدهای ارزی از دست رفته به سبب کاهش صادرات ۱۶ میلیارد دلار بوده است. اصلاح سیستم یارانه‌ای این امکان را فراهم می کند که منابع مالی به صورت کارآمدتری برای فقرا به کار گرفته شوند. این را هم باید در نظر داشت که حذف یارانه، آلودگی هوا و محیط زیست ناشی از مصرف بیش از حد فرآورده‌های نفتی را کاهش خواهد داد. دولت اندونزی به دنبال اصلاح و تکمیل قوانین و

مقررات در جهت مصرف منطقی انرژی است. هدف اصلی این کشور در درازمدت این است که تبدیل به یک صادرکننده پایدار نفت گردد. دولت با کاهش یارانه فرآورده‌های نفتی سعی در کاهش کسری بودجه و مهار روند افزایشی مصرف داخلی انرژی دارد. دولت نیاز به کاهش یارانه‌های نفتی را به این شرط که به خانوارهای فقیر بیش از حد فشار وارد نشود، ضروری می‌داند. هدف از انجام این طرح پرداخت یارانه به قشر فقیر است. علاوه بر این دولت باید حداقل بخشی از هزینه یارانه‌های نفت را صرف کاهش فقر، توسعه آموزش، توسعه حمل و نقل عمومی، ارتقاء خدمات بهداشتی و دیگر برنامه‌های توسعه اجتماعی کند. افزایش مستقیم درآمد ممکن است بسیار موثرتر از حمایت غیرمستقیم از طریق یارانه‌ها از جمله یارانه‌های نفتی باشد. پرداخت‌های مستقیم به افراد فقیر باید به طور واضح در بودجه ملی مشخص شوند و دولت و مجلس با بکارگیری سیاست قیمت‌گذاری دوگانه برای فرآورده‌های نفتی موافقت کنند. با اجرای این برنامه‌ها قیمت نفت سفید برای گروه‌های کم درآمد و بنزین و گازوئیل جهت حمل و نقل عمومی، افزایش نمی‌یابد. همچنین دولت یک سیستم سهمیه‌بندی پیشنهاد کرده است که به موجب آن کوپن‌های بنزین و نفت سفید باید به افراد واجد شرایط و مالکان خودروها تخصیص داده شود. داشتن کوپن این حق را به افراد می‌دهد که نفت سفید و بنزین را به قیمت یارانه‌ای خریداری کنند، البته شاید این پیشنهاد در عمل به خوبی کاربرد نداشته باشد. هزینه‌های مدیریت این برنامه، با توجه به اینکه سازمان‌های زیادی را درگیر می‌سازد، بسیار زیاد است و سوء استفاده از سیستم شامل چاپ کوپن‌های جعلی، توزیع آن‌ها میان افراد و فروش مجدد کوپن‌ها، بدون شک می‌تواند مشکل بزرگ و مهمی ایجاد کند (وزارت بازرگانی، ۱۳۸۹).

کشور چین: پرداخت یارانه توسط دولت چین در بخش انرژی از قدمت زیادی برخوردار است. به طوری که کنترل قیمت‌های انرژی و پرداخت بهای ناچیزی از آن توسط مصرف کنندگان خسارات جبران‌ناپذیری را به این بخش وارد کرده و موجبات عدم کارایی زیادی را برای آن فراهم نموده است. با این حال، اگرچه طی سال‌های اخیر سیستم قیمت‌گذاری حامل‌های انرژی تا حدودی متحول گردیده و تلاش می‌شود که آثار تغییرات و دگرگونی‌های حادث شده در بازارهای بین‌المللی نیز در آن لحاظ شوند، هنوز قیمت اغلب سوخت‌ها در چین از طریق دستورالعمل‌ها و بخشنامه‌ها اعلام می‌شود. بنابراین چشم‌انداز آزاد سازی بخش انرژی با این فرض در نظر گرفته شد که دولت به تدریج پرداخت یارانه‌ها را در این بخش و طی ده سال ۲۰۱۰-۲۰۰۰ حذف کند. به عبارت دیگر تا سال ۲۰۱۰ قیمت انواع حامل‌های انرژی تابعی از هزینه اقتصادی عرضه آن شود و از شرایط بازارهای بین‌المللی انرژی در نقاط مختلف جهان پیروی کند. در حالیکه وضعیت انرژی چین با ذخایر و تولید بالای زغال سنگ و ذخایر محدود و تولید کم نفت و گاز شناسایی می‌شود، باید اشاره کرد که وجود ذخایر و منابع کافی زغال سنگ لازمه حیات اقتصادی و تداوم رشد شتابان آن است زیرا جایگزینی نفت و گاز با زغال سنگ از جمله مهم‌ترین اقدامات دولت چین در این زمینه به شمار می‌آید. اگرچه اتخاذ شیوه جدید زندگی در بخش‌های خانگی، تجاری و حمل و نقل شخصی از صفات عمده و بارز رشد شتابان مصرف انرژی در کشور چین است و افزایش درآمد سرانه مردم چین از ۲۸۳ دلار در سال ۲۰۰۰ به ۳۳۸/۱۳ دلار در سال ۲۰۰۳ از عوامل عمده افزایش تقاضای انرژی در چین به شمار می‌رود. به همین منظور دولت اهداف جدیدی را برای سیاست‌های انرژی چین لحاظ کرد که شامل موارد زیر می‌شود:

- استفاده از انرژی‌های متنوع (نفت، گاز و هسته‌ای) و کاهش سهم زغال سنگ در سبد انرژی مصرفی؛
- ایجاد اطمینان خاطر در امنیت انرژی (ذخیره‌سازی نفت)؛
- افزایش کارایی انرژی با حضور سرمایه‌های خصوصی و خارجی؛
- کنترل انتشار آلاینده‌ها؛

آزاد سازی بخش انرژی و قیمت‌های آن از طریق یارانه‌ها تا سال ۲۰۱۰ (وزارت رفاه و تأمین اجتماعی، ۱۳۸۷).

۱-۳- قانون هدفمند کردن یارانه‌ها در ایران

قانون هدفمند کردن یارانه‌ها در ۱۶ ماده و ۱۶ تبصره تنظیم و در جلسه علنی روز ۱۵/۱۰/۱۳۸۸ تصویب شد و در تاریخ ۱۳۸۸/۱۰/۲۳ به تأیید شورای نگهبان رسید. در این بخش قسمت‌هایی از متن این قانون که مرتبط با تحقیق حاضر است ارائه می‌شود.

۱. بند الف از ماده ۱ قانون هدفمند کردن یارانه‌ها

قیمت فروش داخلی بنزین، نفت گاز، نفت کوره، نفت سفید و گاز مایع و سایر مشتقات نفت، با لحاظ کیفیت حامل‌ها و با احتساب هزینه‌های مترتب (شامل حمل و نقل، توزیع، مالیات و عوارض قانونی) به تدریج تا پایان برنامه پنج ساله پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران کمتر از ۹۰ درصد قیمت تحویل روی کشتی (۹۰ درصد قیمت FOB^۱) نباشد. تبصره مربوط به این بند می‌گوید که قیمت فروش نفت خام و میعانات گازی به پالایشگاه‌های داخلی ۹۵ درصد قیمت تحویل روی کشتی در خلیج فارس تعیین می‌شود و قیمت خرید فرآورده‌ها متناسب با قیمت مذکور تعیین می‌گردد.

۲. بند ج از ماده ۱ قانون هدفمند کردن یارانه‌ها

میانگین قیمت فروش داخلی برق به گونه‌ای تعیین شود که به تدریج تا پایان برنامه پنج ساله پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران معادل قیمت تمام شده آن باشد. تبصره مربوط به این بند: قیمت تمام شده برق، مجموع هزینه‌های تبدیل انرژی، انتقال و توزیع و هزینه سوخت با بازده حداقل سی و هشت درصد (۳۸٪) نیروگاه‌های کشور و رعایت استانداردها محاسبه می‌شود و هر ساله حداقل یک درصد (۱٪) به بازده نیروگاه‌های کشور افزوده شود به طوری که تا پنج سال از زمان اجرای این قانون، به بازده چهل و پنج درصد (۴۵٪) برسد و همچنین تلفات شبکه‌های انتقال و توزیع تا پایان برنامه پنج ساله پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران به چهارده درصد (۱۴٪) کاهش یابد.

۳. بند الف از ماده ۳ قانون هدفمند کردن یارانه‌ها

میانگین قیمت آب برای مصارف مختلف با توجه به کیفیت و نحوه استحصال آن در کشور به گونه‌ای تعیین شود که به تدریج تا پایان برنامه پنج ساله پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران معادل قیمت تمام شده آن باشد.

۴. ماده ۴ قانون هدفمند کردن یارانه‌ها

دولت موظف است به تدریج تا پایان برنامه پنج ساله پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، نسبت به هدفمند کردن یارانه گندم، برنج، روغن، شیر، شکر، خدمات پستی، خدمات هواپیمایی و خدمات ریلی (مسافری) اقدام نماید

تبصره مربوط به ماده ۴: یارانه پرداختی به تولیدکنندگان بخش کشاورزی نباید در هر سال کمتر از سال قبل باشد.

۵. ماده ۸ قانون هدفمند کردن یارانه‌ها

دولت مکلف است سی درصد (۳۰٪) خالص وجوه حاصل از اجرای این قانون را برای پرداخت کمک‌های بلاعوض یا یارانه سود تسهیلات و یا وجوه اداره شده برای اجرای موارد زیر هزینه کند:

بند الف- بهینه سازی مصرف انرژی در واحدهای تولیدی، خدماتی و مسکونی و تشویق به صرفه جویی و رعایت الگوی مصرف که توسط دستگاه اجرائی ذیربط معرفی می‌شود.

بند ه- حمایت از تولیدکنندگان بخش کشاورزی و صنعتی.

۶. بسته نهایی طرح هدفمند کردن یارانه‌های بخش کشاورزی

بسته نهایی طرح هدفمند سازی یارانه‌های بخش کشاورزی شامل شش بخش است، که اهداف، روش‌های اجرا و عملیات هدفمند سازی یارانه در شش بخش جایگزینی تراکتورها و کمباین‌های فرسوده، بهینه سازی مصرف سوخت در مرغداری‌ها، بهینه سازی مصرف سوخت در گاوداری‌های صنعتی، تأمین تلیسه، افزایش تولید دام‌های سبک روستایی و کشاورزی حفاظتی را در بر می‌گیرد. با توجه به اینکه هدف این تحقیق بررسی حذف یارانه حامل‌های انرژی در زیر بخش زراعت است به اهداف بخش‌های جایگزینی تراکتورها و کمباین‌های فرسوده و کشاورزی حفاظتی در ادامه اشاره می‌گردد.

هدف بخش جایگزینی تراکتورها و کمباین‌های فرسوده شامل هشت مورد یعنی بهبود مصرف سوخت، کاهش ضایعات محصولات کشاورزی، انجام به موقع عملیات کشاورزی، کاهش هزینه‌های عملیات ماشینی و کاهش هزینه‌های تولید محصولات کشاورزی، بهبود کیفیت عملیات کشاورزی، ارتقای کمی و کیفی عملیات کشاورزی، مدیریت در مصرف بهینه نهاده‌ها (کود، سم و بذر) و مدیریت مصرف انرژی در فرآیند تولید محصولات کشاورزی است.

براساس این طرح، طی یک سال، ۱۵ هزار دستگاه تراکتور و کمباین فرسوده در ۳۰ استان کشور جایگزین خواهد شد. به‌طور متوسط قیمت هر دستگاه ۴۰۰ میلیون ریال محاسبه شده است. مقرر شده که ۵۰ درصد حجم عملیات در استان‌ها از طریق بانک عامل و براساس مصوبه جایگزینی ماشین‌های کشاورزی انجام شود و ۵۰ درصد دیگر نیز به صورت اجرایی و از طریق صندوق‌های حمایت از توسعه بخش کشاورزی انجام شود. در حال حاضر ۳۷۹ هزار و ۳۳۷ دستگاه تراکتور در سراسر کشور وجود دارد. با اجرای طرح جایگزینی تراکتورها و کمباین‌های فرسوده، به ازای هر ساعت کارکرد، مصرف سوخت این دستگاه‌ها ۳ لیتر کاهش خواهد یافت و در مجموع هر سال معادل ۴۵ میلیون لیتر صرفه‌جویی در مصرف سوخت خواهیم داشت. ضمن اینکه ضایعات محصولات کشاورزی حین کاشت، داشت و برداشت، کاهش یافته و عملیات کشاورزی به موقع انجام خواهد شد.

بخش ششم طرح نیز به کشاورزی حفاظتی اختصاص دارد و هدف آن کاهش تبخیر سطحی و حفظ ذخیره رطوبتی، افزایش بهره‌وری آب (کاهش میزان ۷۵۰ مترمکعب در هر هکتار)، افزایش مواد آلی خاک و در نهایت افزایش حاصلخیزی خاک، کاهش تردد ماشین آلات و بالطبع کاهش مصرف سوخت به میزان ۴۶ لیتر در هر هکتار، کاهش هزینه‌های تولید، افزایش سود خالص و پایداری تولید و اقتصادی کردن تولید است.

براساس این طرح که در سراسر کشور در حال اجرا می‌باشد، طی ۵ سال، ۳ میلیون هکتار از اراضی زراعی، تحت پوشش قرار می‌گیرد. نحوه اجرای طرح به ۲ روش الگویی و توسعه خواهد بود. روش الگویی در ۲۵۰ هزار هکتار و روش توسعه در ۲۷۵۰ هزار هکتار از اراضی کشور اجرا می‌شود. اجرای طرح کشاورزی حفاظتی به ۳۶۵۷ میلیارد ریال اعتبار نیاز دارد بدین ترتیب به ازای هر هکتار هزینه آن ۱۲۱۹ هزار ریال خواهد شد که سهم سرمایه‌گذاری دولت در آن ۱۸۰۸ میلیارد ریال است. با اجرای پروژه کشاورزی حفاظتی، به ازای هر هکتار اراضی آبی یک تن و در اراضی دیم ۴۰۰ کیلوگرم افزایش تولید خواهیم داشت. همچنین به ازای هر هکتار ۷۵۰ میلی‌متر مکعب کاهش مصرف آب، ۲۰ کیلوگرم کاهش مصرف کود، ۳۰ کیلوگرم کاهش مصرف بذر و در نهایت دو نوبت کاهش تردد ماشین آلات در زمین حاصل خواهد شد. درآمد حاصل از اجرای طرح به ازای هر هکتار ۱۹۸۰ هزار ریال پیش‌بینی شده که ناشی از افزایش تولید است. ارزش اقتصادی حاصل از صرفه‌جویی در مصرف کود، بذر، آب و سوخت به ازای هر هکتار ۱۰۸۷ هزار ریال خواهد بود.

روش الگویی در ۲۵۰ هزار هکتار از اراضی کشاورزی اجرا خواهد شد و شامل عملیات خاک‌ورزی، مدیریت بقایای گیاهی، حاصلخیزی و خرید ماشین‌آلات الگویی با اولویت تشکله‌ها و تعاونی‌های تولید است. الگوی توسعه‌ای نیز در ۲۷۵۰ هزار هکتار از اراضی کشاورزی اجرا خواهد شد و عملیات شامل اجرای عملیات خاک‌ورزی، خرید ادوات موردنیاز، مدیریت بقایای گیاهی و اصلاح و بهبود حاصلخیزی خاک‌های زراعی است. کل اعتبار این بخش برای اجرا در یک دوره ۵ ساله معادل ۳۴۲۸ میلیارد است. از مبلغ در نظر گرفته شده برای اجرای روش توسعه‌ای، ۹۴۶ میلیارد ریال یارانه مستقیم برای خرید مدیریت بقایای گیاهی و بخشی برای اجرای پروژه حاصلخیزی، هزینه خواهد شد.

۴-۱- تعریف مسئله

حمایت از بخش کشاورزی با استفاده از ابزارهای گوناگون برای رسیدن به اهدافی چون افزایش توانمندی کشاورزان، حمایت از تولیدکنندگان داخلی و رفع وابستگی، حفظ اشتغال و کاهش فقر انجام می‌شود.

یکی از سیاستهای دولت در حمایت از تولیدکنندگان اعطای یارانه است. بخش کشاورزی نیز از این قاعده مستثنی نیست. با توجه به ماهیت و وقوع ریسک در این بخش نحوه اعطای یارانه نیز توجه خاصی را می‌طلبد. بررسی‌ها نشان می‌دهد که یارانه تخصیص یافته به تولید بخش کشاورزی سهم اندکی از کل یارانه‌های بخش را دارد (۱۳/۴ درصد یارانه بخش کشاورزی) و بهتر است دولت با هوشمندی و تدبیر و رعایت اولویت‌ها با افزایش سهم تولید از یارانه‌های اختصاص یافته حمایت خود را از تولید کشاورزی افزایش دهد (امینی، ۱۳۸۹).

یکی از مهم‌ترین عرصه‌های دخالت دولت در بخش کشاورزی سیاست حمایت از قیمت حامل‌های انرژی (گازوئیل و برق) به عنوان یک نهاده تولید می‌باشد. استفاده از حامل‌های انرژی به عنوان نهاده تولید در بخش کشاورزی اگرچه سبب افزایش عملکرد و ارتقاء کیفیت محصولات کشاورزی می‌شود ولی ارزان بودن آن موجب مصرف بی‌رویه این نهاده شده است. اهم مصارف حامل‌های انرژی در بخش کشاورزی مربوط به ماشین‌آلات و استحصال آب می‌باشد. این دو نهاده مهم، در اغلب زیر بخش‌های کشاورزی به طور گسترده مورد استفاده قرار می‌گیرند. بخش دیگری از حامل‌های انرژی استفاده شده در بخش کشاورزی مربوط به واحدهای پرورش دام و طیور و گلخانه‌ها می‌باشد. دسترسی ارزان به حامل‌های انرژی در بخش استحصال آب از دو ناحیه به جامعه ضربه وارد می‌کند. یکی مصرف بیش از حد حامل‌های انرژی، که با توجه به قیمت واقعی آن (قیمت FOB) و انتشار گازهای آلاینده هزینه اجتماعی هنگفتی را به جامعه وارد می‌کند و دیگری استخراج بیش از اندازه منابع آب‌های زیرزمینی که امنیت آبی را با خطر مواجه می‌کند. این اثرات باعث کاهش بهره‌وری نهاده سوخت و آب شده است (فتاحی، ۱۳۸۹).

در سند چشم‌انداز بیست ساله کشور و برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و امنیتی به مساله سوخت، آب و بهره‌وری آن‌ها و کاهش مصرف سموم و کودهای شیمیایی توجه ویژه شده است. بر همین اساس دولت در سیاست گذاری‌های جدید مربوط به بخش کشاورزی به منظور توسعه پایدار کشاورزی و رعایت ملاحظات زیست محیطی، کاهش مصرف کود و سموم و تخصیص بهینه آب در بین محصولات مختلف زراعی را مورد توجه قرار داده است.

با توجه به تصویب و اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها در کشور، نیاز به مطالعاتی است که جنبه‌های مختلف اجرای این سیاست و اثرات آن را بررسی کند. در این تحقیق سعی شده است اثرات هدفمندسازی یارانه حامل‌های انرژی (برق و گازوئیل) بر الگوی کشت محصولات زراعی و میزان مصرف نهاده‌های مورد هدف نظیر آب، گازوئیل، کود و سموم شیمیایی در شهرستان گنبد کاووس از استان گلستان بررسی شود.

استان گلستان دارای ۶۸۶/۸ هزار هکتار سطح زیرکشت محصولات زراعی می‌باشد که ۵/۵۲ درصد سطح زیر کشت محصولات زراعی کشور را تشکیل می‌دهد و در مقایسه با سایر استان‌ها دارای رتبه ۱۰ سطح زیر کشت محصولات زراعی و رتبه ۷ در تولید محصولات زراعی می‌باشد. ۳۱/۹ هزار هکتار از زمین‌های استان زیر کشت باغات می‌باشد که ۱/۲ درصد کل سطح زیر کشت باغات کشور را تشکیل می‌دهد. شهرستان گنبد کاووس نیز با دارا بودن ۱۹۷ هزار هکتار اراضی زراعی،

۶ هزار هکتار باغ و ۴۴۰ هزار رأس دام سبک و سنگین یکی از قطب‌های مهم کشاورزی در استان گلستان می‌باشد. در این شهرستان حدود ۱۶۰ هزار هکتار از کل اراضی شهرستان زیر کشت محصولات استراتژیکی نظیر گندم، جو، کلزا و برنج می‌باشد. منابع آبی مورد استفاده جهت فعالیتهای کشاورزی شامل رودخانه‌های اترک، گرگان رود و چهل چای، سد گلستان با ۵۴/۲ میلیون مترمکعب آب قابل تنظیم سالیانه برای بخش کشاورزی و حدود ۳۰۰۰ حلقه چاه عمیق و نیمه عمیق می‌باشد (مدیریت جهاد کشاورزی گنبد کاووس، ۱۳۹۰).

۱-۵- سوالات تحقیق:

سؤال هایی را که تحقیق حاضر در پی پاسخگویی به آنها است به شرح زیر می‌باشند:

۱. آیا الگوی کشت فعلی می‌تواند به عنوان الگوی کشت بهینه در حالت اجرای طرح هدفمندسازی یارانه حامل‌های انرژی استفاده شود؟
۲. آیا اجرای طرح هدفمندکردن یارانه حامل‌های انرژی در افزایش سود کشاورزان منطقه تاثیرگذار است؟
۳. آیا اجرای طرح هدفمندکردن یارانه حامل‌های انرژی در کاهش مصرف نهاده‌های مورد هدف تاثیرگذار است؟

۱-۶- فرضیه‌های تحقیق

فرضیه‌های تحقیق حاضر به صورت زیر می‌باشد:

۱. الگوی کشت قبل از اجرای طرح هدفمند کردن یارانه حامل‌های انرژی یک الگوی کشت بهینه است.
۲. اجرای طرح هدفمند کردن یارانه حامل‌های انرژی باعث افزایش درآمد کشاورزان منطقه می‌گردد.
۳. اجرای طرح هدفمند کردن یارانه حامل‌های انرژی باعث کاهش مصرف نهاده‌های مورد هدف نمی‌گردد.

۱-۷- اهداف تحقیق

هدف اصلی این مطالعه بررسی تأثیر طرح هدفمند کردن یارانه حامل‌های انرژی بر زیر بخش زراعت در شهرستان گنبد کاووس می‌باشد. علاوه بر این هدف اصلی، اهداف جزئی که در این مطالعه پیگیری می‌شوند عبارتند از:

۱. تعیین الگوی کشت بهینه در حالت اجرای طرح هدفمند کردن یارانه حامل‌های انرژی
۲. تأثیر اجرای طرح هدفمند کردن یارانه حامل‌های انرژی بر الگوی کشت مناطق مختلف
۳. تأثیر تغییر الگوی کشت در حالت اجرای طرح هدفمند کردن یارانه حامل‌های انرژی بر درآمد کشاورزان
۴. تأثیر تغییر قیمت نهاده‌های مورد هدف بر میزان مصرف نهاده‌ها

فصل دوم

بررسی منابع

تدوین الگوی مناسبی که تأثیرات سیاست حذف یارانه حامل‌های انرژی و پرداخت مستقیم را در بخش کشاورزی ایران نشان دهد، نیازمند بررسی و شناخت ادبیات جهانی و تحقیقات صورت گرفته داخلی می‌باشد در مطالعه حاضر سعی شده است با استفاده از نتایج مطالعات پیشین انجام گرفته در زمینه آزادسازی قیمت انرژی، اثرات آن بر روی الگوی کشت منطقه مورد نظر مورد بررسی قرار گیرد. برای بررسی تغییرات الگوی کشت از مدل برنامه ریزی ریاضی اثباتی استفاده شده است. توضیحات کامل این مدل برنامه‌ریزی در فصل آینده داده خواهد شد. در این فصل ابتدا برخی از مطالعات انجام گرفته در داخل کشور و سپس برخی مطالعات انجام شده در خارج از کشور که در ارتباط با موضوع و روش تحقیق مطالعه حاضر می‌باشند معرفی و بررسی می‌گردند.

مطالعات پیشین یا در ارتباط با موضوع تحقیق (بررسی آثار آزاد سازی قیمت حامل‌های انرژی و کود شیمیایی) و یا در ارتباط با مدل استفاده شده در این مطالعه (مدل برنامه ریزی ریاضی اثباتی) می‌باشند که در دو بخش مطالعات داخلی و خارجی به شرح زیر بررسی می‌گردند:

۲-۱- مطالعات داخلی

۲-۱-۱- مطالعات داخلی در زمینه هدفمند سازی یارانه‌ها

بهرامی (۱۳۸۲) در پژوهشی به بررسی آثار اقتصادی سیاست آزاد سازی قیمت کود شیمیایی و سموم بر تولید محصول گوجه فرنگی در استان خراسان پرداخته است. بر اساس یافته‌های تحقیق، نهاده‌های کود و سم در مقابل تغییرات قیمت واکنش اندکی از خود نشان داده و حذف یارانه کمکی به کاهش مصرف و زیان‌های زیست محیطی ناشی از آنها نمی‌کند. همچنین حذف یکباره یارانه سبب افزایش ناگهانی هزینه‌های تولید و متضرر شدن کشاورزان خرده پا خواهد شد. محقق با ناکارا دانستن ابزارهای قیمتی، استفاده از سیاست‌های ترویجی و حمایتی جایگزین را به منظور ایجاد زمینه‌ای جهت مصرف بهینه کود و سم پیشنهاد می‌کند.

نجفی وشوشریان (۱۳۸۳) پژوهشی را با هدف تعیین وضعیت غذایی و هزینه حذف ناامنی غذایی در راستای طرح هدفمند سازی یارانه مواد غذایی، در ارسنجان فارس انجام داده‌اند. آنها برای بررسی وضعیت ناامنی غذایی در نمونه مورد بررسی از شاخص‌های FGT^1 استفاده کرده‌اند و بدین ترتیب درصد افراد ناامن غذایی، نسبت شکاف ناامنی غذایی و حساسیت در توزیع ناامنی غذایی را محاسبه کرده‌اند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که هدفمند سازی یارانه‌ها هزینه‌های دولت را کاهش داده و از سوی دیگر اگر به نحوی اجرا شود که با تحت پوشش قرار دادن افراد مستحق، زمینه حذف ناامنی غذایی را فراهم نماید، اثرات منفی پرداخت عمومی یارانه‌ها در بلند مدت را نیز می‌کاهد.

پرمه (۱۳۸۴) ضمن بیان معایب جدول داده- ستانده و محاسن ماتریس حسابداری اجتماعی، با استفاده از ماتریس حسابداری اجتماعی آثار تورمی ناشی از افزایش قیمت حامل‌های انرژی (فراورده‌های نفتی، برق و گاز طبیعی) را مورد بررسی قرار داد. بررسی‌ها در سه سناریو صورت گرفت که عبارت است از: الف) افزایش ۵۰ درصد قیمت فراورده‌های نفتی، برق و گاز طبیعی. ب) افزایش قیمت فراورده‌های نفتی، برق و گاز طبیعی تا سطح قیمت‌های جهانی. ج) افزایش همزمان قیمت حامل‌های انرژی تا سطح قیمت‌های جهانی. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که میانگین افزایش شاخص قیمت کل اقتصاد در هر سناریو به ترتیب ۲/۷۶۵، ۱۱/۰۶۶ و ۳۵/۴ درصد می‌باشد. نتایج جزئی‌تر این بررسی که به بحث مطالعه حاضر مربوط می‌شود در جدول شماره (۲-۱) نشان داده شده است.

جدول ۲-۱: میزان تغییر شاخص قیمت گروه‌های کالایی مرتبط با بخش کشاورزی-زراعت، در اثر تغییر قیمت حامل‌های انرژی

سناریوها		کالاهای اقتصادی در ارتباط با کشاورزی
افزایش همزمان قیمت همه حامل‌های انرژی به سطح قیمت جهانی	۵۰ درصد تغییر در قیمت همه حامل‌های انرژی	